

УДК 334.716 : 339.137.2

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТНОЇ СТІЙКОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Кобець С.П.

Запропонована методика оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, що враховує вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства та їх ієрархію. Дана методика дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, стійкість підприємства, конкурентна стійкість підприємства, методика оцінки конкурентної стійкості.

Конкурентна стійкість підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки, вона передбачає збереження і відтворюваність параметрів якісної і кількісної визначеності його конкурентних позицій протягом певного, як правило тривалого, відрізка часу. Збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості можливо лише за наявності науково обґрунтованого методу оцінки цього рівня. Отже, оцінці рівня конкурентної стійкості повинно бути приділено максимум уваги при організації діяльності машинобудівного підприємства.

Вивчення спеціальної економічної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] показало, що, незважаючи на важливість збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості підприємства, існує незначна кількість методів і моделей оцінювання цього рівня. При цьому немає єдиного підходу до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, існуючі методи та процедури неузгоджені, у більшості робіт автори пропонують використовувати при оцінці рівня конкурентної стійкості підприємств такі ж фактори та критерії, що використовуються при оцінці конкурентоспроможності підприємств. При цьому неможливо розрахувати окремо рівень конкурентоспроможності та рівень конкурентної стійкості підприємства. Це призводить до некоректності таких оцінок, адже підприємство може бути конкурентоспроможним та одночасно не мати конкурентної стійкості, або навпаки — наявність стійкості у підприємства ще не свідчить про його конкурентну стійкість.

Більшість методів оцінки конкурентної стійкості підприємств не враховують системний характер даної категорії, що не дозволяє проаналізувати її структуру, встановити вплив різних факторів на загальний рівень конкурентної стійкості та не дозволяють виявити пріоритетні шляхи підвищення цього рівня.

Вищезазначені недоліки методів і моделей оцінки конкурентної стійкості підприємств зумовлюють необхідність створення такої методики оцінювання, яка б враховувала вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства, їх ієрархію та дозволила б оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Метою статті є розробка методики оцінки конкурентної стійкості, що враховуватиме вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості машинобудівних підприємств, їхню ієрархію та дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

Такий підхід до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств передбачає виконання низки етапів, основними з яких є (рис. 1.).

Аналіз спеціальної літератури [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10] дав змогу авторові виділити такі фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства як: конкурентоспроможність продукції, що виготовляє підприємство (K_1) (якість продукції (K_{11}), собівартість продукції (K_{12}), рентабельність продукції (K_{13})); виробничі фактори (K_2) (залишкова вартість нематеріальних активів (K_{21}), первісна вартість нематеріальних активів (K_{22}), накопичена амортизація (K_{23}), залишкова вартість основних засобів (K_{24}), первісна вартість основних засобів (K_{25}), знос основних засобів (K_{26}), виробничі запаси (K_{26}), незавершене виробництво (K_{27}), готова продукція (K_{28}), інші оборотні активи (K_{29})); факто-

ри управління (K_3) (витрати на систему управління (K_{31}), витрати на підвищення кваліфікації управлінського складу (K_{32})); фінансові фактори (K_4) (дохід (виручка) від реалізації продукції (K_{41}), чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (K_{42}), валовий прибуток (K_{43}), чистий прибуток (K_{44}), векселі одержані (K_{45}), чиста реалізаційна вартість (K_{46}), первісна вартість (K_{47}), резерв сумнівних боргів (K_{48}), інша поточна дебіторська заборгованість (K_{49}), грошові кошти та їх еквіваленти в національній валюті (K_{410}), грошові кошти та їх еквіваленти в іноземній валюті (K_{411})); маркетингові фактори (K_5) (витрати на рекламу (K_{51}), витрати на гарантійне обслуговування (K_{52}), витрати на дослідження ринку (K_{53}), витрати на підвищення іміджу підприємства (K_{54})); персонал (K_6) (чисельність ПВП (K_{61}), число робітників з вищою освітою (K_{62}), середня заробітна плата (K_{63}), плінність кадрів (K_{64}), витрати на оплату праці (K_{65}), кількість робітників які підвищили кваліфікацію (K_{66})); НДДКР (K_7) (витрати на розробку нової продукції (K_{71}), утримання власної лабораторії (K_{72}), раціоналізація виробництва (K_{73})); інноваційно-інвестиційні фактори (K_8) (довгострокові фінансові інвестиції які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (K_{81}), інші фінансові інвестиції (K_{82}), поточні фінансові інвестиції (K_{83})). Зазначені фактори згруповано та наочно представлено за допомогою діаграми Ісікави (рис. 2).

Необхідно зазначити, що всі вищезазначені фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, окрім якості продукції, піддаються кількісній оцінці, та їх можна знайти у звітності будь-якого машинобудівного підприємства або розрахувати на основі даних цієї звітності. Для оцінки рівня якості продукції доцільно використовувати метод експертної оцінки.

Інтегральний показник конкурентоспроможності машинобудівного підприємства K_{int} розраховується за допомогою лінійної згортки значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня за формулою:

$$K_{int} = \sum_{i=1}^n \alpha_i K_i, \quad (1)$$

де α_i - ваговий коефіцієнт i -го фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня;

K_i - значення i -го фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня;

n - кількість факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до першого рівня.

Значення вагових коефіцієнтів факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня K_i , $i = 1, n$ визначаються за допомогою методу експертної оцінки, при цьому дотримується умова, що $\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1$.

У свою чергу, для розрахунку значення факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня K_i пропонується використовувати лінійну згортку факторів другого рівня K_{ij} , $i = 1, n$, $j = 1, m$ за формулою:

$$K_i = \sum_{j=1}^m \beta_{ij} K_{ij}, \quad (2)$$

де β_{ij} - ваговий коефіцієнт j -го фактору другого рівня що впливає на i -ий фактор першого рівня;

K_{ij} - значення j -го фактору другого рівня що впливає на i -ий фактор першого рівня;

m - кількість факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відноситься до другого рівня.

При цьому фактори конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня оцінюються за допомогою бальної оцінки. Тобто, у залежності від кількісного значення та загальної динаміки значень фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства йому, в межах обраної шкали, присвоюється відповідний бал.

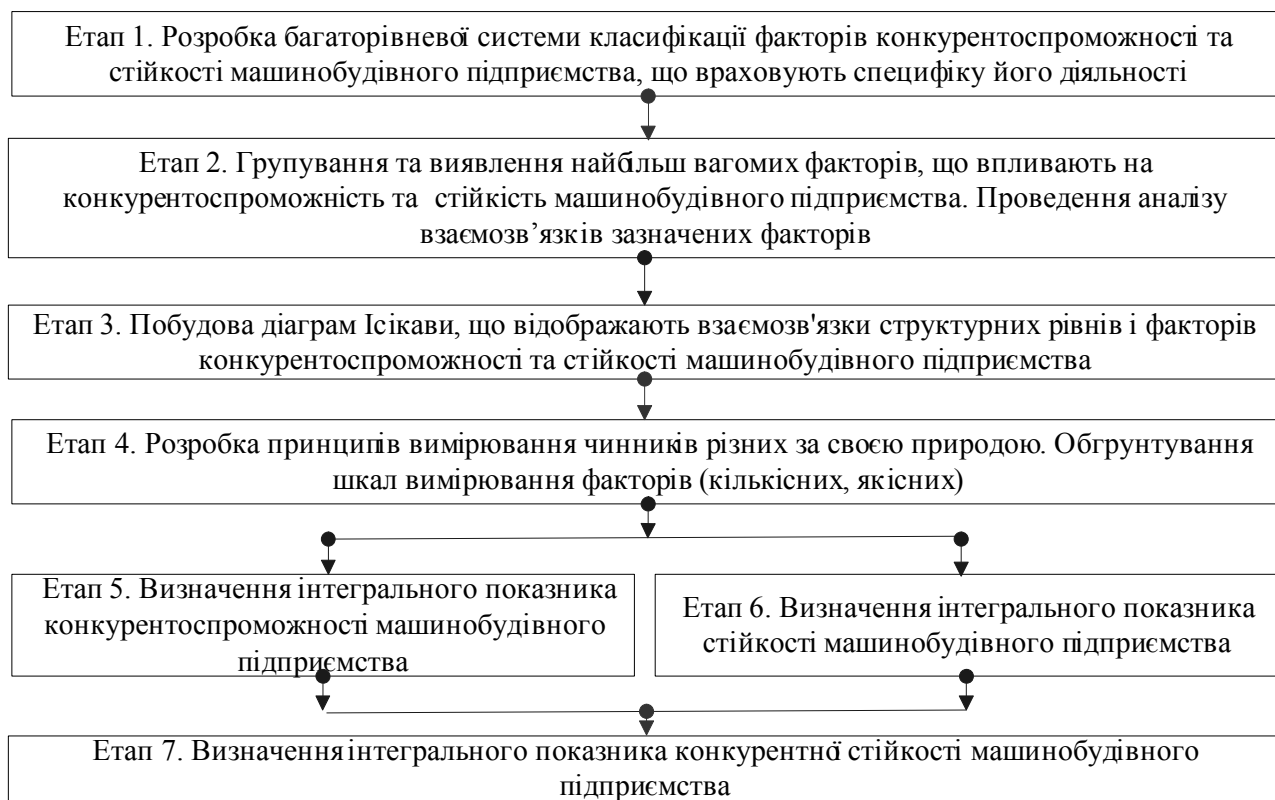

Рис. 1. Етапи процесу оцінки конкурентної стійкості машинобудівного підприємства

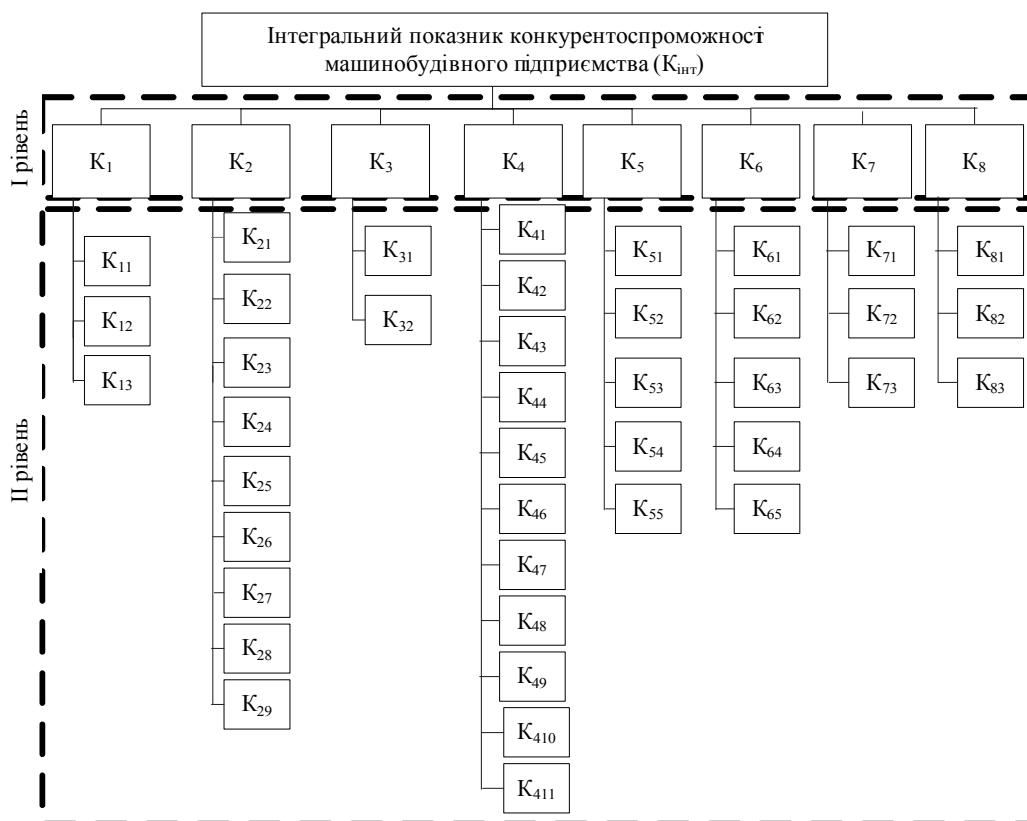

Рис. 2. Діаграма Ісікави, що відображає взаємозв'язки структурних рівнів і факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства

Для визначення значень вагових коефіцієнтів факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня використовують метод експертної оцінки, при цьому дотримується умова, що $\sum_{i=1}^n \beta_{ij} = 1$.

Якщо при розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності машинобудівного підприємства K_{INT} враховувалось кількісне значення та загальна динаміка значень фактора конку-

рентоспроможності підприємства, то при визначенні інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства $C_{\text{інт}}$ необхідно враховувати відхилення кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства від їх середнього значення. Як відомо, у теорії ймовірності і статистиці індикатором мінливості об'єкту є середнє квадратичне відхилення (σ), що характеризує розсіювання значень випадкової величини відносно її середнього значення.

Маючи масив кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до другого рівня за k років, можна розрахувати середнє квадратичне відхилення значень цього фактора за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{k} \sum_{i=1}^k (x_i - \bar{x})^2}, \quad (3)$$

де σ - середнє квадратичне відхилення значень фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства;

x_i - значення i -го фактора конкурентоспроможності машинобудівного підприємства;

$\bar{x}$ - середнє арифметичне значень x_i : $\bar{x} = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k x_i$;

k - кількість років що аналізуються.

При цьому, у залежності від значень відхилень σ кожному фактору конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належить до другого рівня, в межах обраної шкали, присвоюється відповідна бальна оцінка його стійкості C_{ij} , $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$. Так критично високому значенню σ відповідає 0 балів і т.п.

Оцінку стійкості факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ пропонується розраховувати як середнє арифметичне бальних оцінок факторів другого рівня C_{ij} , $i = \overline{1, n}$, $j = \overline{1, m}$, що впливають на нього за формулою:

$$C_i = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m C_{ij} \quad (4)$$

Інтегральний показник стійкості машинобудівного підприємства розраховується як середнє геометричне значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ за формулою:

$$C_{\text{інт}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n C_i} \quad (5)$$

Використання зазначеної формули дозволить врахувати можливість відсутності стійкості машинобудівного підприємства (якщо один або декілька факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що належать до першого рівня C_i , $i = \overline{1, n}$ дорівнюють нулю).

Визначення інтегрального показника конкурентної стійкості машинобудівного підприємства $KC_{\text{інт}}$ передбачає врахування як інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства, так і інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства:

$$KC_{\text{інт}} = f(K_{\text{інт}}; C_{\text{інт}})$$

ВИСНОВКИ

Збереження та підвищення рівня конкурентної стійкості можливо лише за наявності науково обґрунтованого методу оцінки цього рівня. На конкурентну стійкість підприємства впливає безліч різних за своєю природою факторів. Запропонований підхід до оцінки конкурентної стійкості машинобудівних підприємств передбачає врахування 41 фактора конкурентної стійкості машинобудів-

ного підприємства (фактори другого рівня), що згруповані у 8 груп (фактори першого рівня) за допомогою діаграми Ісікави.

Інтегральний показник конкурентоспроможності машинобудівного підприємства K_{int} розраховується за допомогою лінійної згортки значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства, що відносяться до першого рівня.

При визначенні інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства C_{int} враховується відхилення кількісних значень факторів конкурентоспроможності машинобудівного підприємства від їх середнього значення.

Визначення інтегрального показника конкурентної стійкості машинобудівного підприємства KC_{int} передбачає врахування як інтегрального показника конкурентоспроможності підприємства K_{int} , так і інтегрального показника стійкості машинобудівного підприємства C_{int} .

Запропонована методика оцінки конкурентної стійкості, що враховує вплив найважливіших факторів конкурентної стійкості підприємства, їхню ієрархію та дозволить оцінити окремо конкурентоспроможність, стійкість та конкурентну стійкість машинобудівного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства електрозв'язку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.В. Булах. — О., 2008. — 20 с.
2. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятия: [монография] / В.Л. Дикань. — Х.: Основа, 1995. — 160 с.
3. Єфременко О.В. Використання оцінки конкурентостійкості в оцінюванні конкурентоспроможності підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / О.В. Єфременко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ, 2011. — 19 с.
4. Захарова С.В. Формирование и развитие организационно-экономического механизма управления конкурентоустойчивостью промышленного предприятия: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. екон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / С.В. Захарова. — Саратов, 2006. — 21 с.
5. Кирчата І.М. Оцінка конкурентного потенціалу в системі управління конкурентоспроможністю підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.М. Кирчата. — Маріуполь, 2007. — 20 с.
6. Пономаренко В.С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: [монографія] / Пономаренко В.С., Тридід О.М., Кизим М.О. — Х.: Інжек, 2003. — 328 с.
7. Прохорова В.В. Управління потенціалом конкурентоспроможності підприємств на засадах контролінгу / В.В. Прохорова, В.І. Чобіток. — Х.: НТМТ, 2012. — 248 с.
8. Сімах Ю.А. Оцінювання конкурентостійкості підприємств роздрібної торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю.А. Сімах. — Х., 2009. — 18 с.
9. Сторожилова У.Л. Забезпечення конкурентостійкості підприємства через інноваційно-інвестиційний механізм: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / У.Л. Сторожилова. — Х., 2006. — 19 с.
10. Чорна М.В. Оцінка фінансового стану в аспекті забезпечення конкурентостійкості торговельного підприємства / М.В. Чорна, Ю.А. Сімах // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2008. — № 2. Ч. 1. — С. 212–218